

Др Алексеј Тимофејев, научни сарадник
Институт за новију историју Србије,
Београд

Успон и јади Руске империје: историја етницитета, државности и сталежа

*Величие и язвы Российской империи: Международный научный
сборник к 50-летию О. Р. Айрапетова, Составитель В. Б. Каширин,*
Москва: Регнум 2012, стр. 768.

У савременој Русији историјска наука се налази у великој кризи, која траје више од две деценије. Разочарење у владајућу социјалистичку идеологију је у „првој земљи социјализма“ претходило кризи која се огледала у празним рафовима продавница широм земље, а потом и у кризи на улицама градова захваћених

ратовима, оптерећених етнонационалистичким и мафијашким обрачунима. Економској кризи је претходила идеолошка криза. Марксистичка идеологија је за совјетску историографију била преузак и крут оклоп, којег је она пожурила да се ослободи, али се убрзо осетила беспомоћном у бурном периоду „првобитне акумулације капитала“ и мутним водама транзиције, оставши без идеолошког појаса за спасавање.

У таквим околностима најчешће се посезало за подесним идеолошким конструкцијама, било да је реч о теорији модернизације (блиској марксизму и старијој генерацији историчара), теорији цивилизације (која се супростављала дотадашњем идеолошком монопољу марксистичке историографије) или чак невероватним теоријама завера (инспирисаних светским катаклизмама, завером бициклиста или магловитог Албиона). Деведесетих година прошлог века руску историографију дотукла је и свеопшта деградација науке, изазвана беспарицом, што је била типична појава у посткомунистичким друштвима. Дрastiчно осиромашење нижих друштвених слојева, али и пензионера, довело је друштво до такве ситуације да се одлазак у пензију могао поистоветити са одласком у смрт (од глади), поготово у републикама Кавказа и Средње Азије, у којима су новонастале династије „демократски изабраних“ паша, односно председника – укинуле пензије. У Јељциновој Русији су чак и пензије бивше научне елите постале недовољне за егзистенцију. Истовремено су деведесетих година прошлог века плате научника биле толико мале, да се млади истраживачи нису усуђивали да заснују сопствене породице, што је последично имало катастрофалан утицај по обнављање и развој руске историографије.

Бројне научне институције су се у том периоду претвориле у нешто попут пензионерских клубова или у места у којима су научници примали додатне приходе, уз оне приходе које су имали радећи истовремено више послова. Услед свега тога, у руској историографији се појавио низ деформација историјске струке: такозвана „викенд-наука“ (односно наука као хоби); „крипто-наука“ (поново пронађена „скривена, затамњена, заплењена истина“, односно, наука је постала извориште „теорија завере“ или радикалног ревизионизма); „примењена наука“ (која је била у служби регионалних сепаратизама, страначког популизма, бројних невладиних организација финансираних из најразличитијих извора у земљи и иностранству). Чак и после приметног пораста животног стандарда 2000-их година, који се није толико могао видети у самој земљи, колико се могао уочити компарацијом Русије са околним земљама Источне и Југоисточне Европе, наука се није излечила од наведених аномалија. Напротив, појавила се нова „болест науке“, тзв. „кампањска историографија“, односно, писање пригодних дела поводом годишњица разних догађаја „од општедржавног значаја“. У сврху таквог писања историје трошене су и троше се огромне своте новца, а да, при том, научни резултати изостају. С друге стране, појавио

се феномен огромне „папирнате продукције“ или „трке за волуменом“, као и пуко репродуковање извора.¹

Упркос тешком стању у руском друштву, временом су почели да се појављују изданци објективног и независног научног процењивања и писања. То се може квалификовати и као позитиван утицај здраве руске историјске традиције царског и совјетског доба, које карактерише познавање европског културног контекста, разумевање модерних научних токова и љубав према „родној груди“. Та појава се, превасходно, огледа у способности историчара да сагледају мане претходних научних достигнућа и новостеченим знањима прецизније трасирају пут државне будућности. Спајајући неспојиво у оквиру доследне дијалектичке формуле (Hegelsche Trias: These-Antithese-Synthese) у току последње две деценије дошло је до низа позитивних научних тенденција које уливају наду да савремена руска историографија има изгледа за препород и даљи развој. Једна од таквих историјских школа се развија око часописа „Руски зборник“, који излази ванинституционално, али уз подршку низа угледних научника из реномираних научних установа из Русије и иностранства.

Један од најзаслужнијих људи тог пројекта је руски историчар проф. др Олег Ајрапетов, који оставља значајан траг не само у научним студијама руске историографије, већ и у настави на историјском факултету Московског државног универзитета „Ломоносов“.² Поводом педесетог рођендана овог руског истраживача издавачка кућа *Регнум* је 2012. године објавила међународни научни зборник који се састоји од 25 радова из области друштвене и политичке историје Русије од 18. до 20. века и једног уводног биографског чланка који је написао један од најбољих ученика О. Ајрапетова (А. Гањин).³ Из иностранства је стигло је 11 радова: два из Србије (М. Јовановић и Г. Милорадовић), по један из Украјине (А. Кухарук) и Белорусије (Шевченко К. В.), три из САД (Б. Менинг, М. Л. Д. Макдоналд, Б. Стејнберг), три из Енглеске и Шкотске (Д. Ливен, Е. Хејвуд, П. Чејсти) и један из Канаде (Д. Шимелпеник ван дер Оје). Имена тих истраживача и институције из којих они долазе довољно говоре српском читаоцу о квалитету зборника. Импазантан је и број руских аутора који су радове објавили у том зборнику, међу којима су и водећи историчари Москве –

¹ Уосталом, неке од ових болки су добро познате и српској историографији. Видети: М. Јовановић, Р. Радић, *Криза историје. Српска историографија и друштвени изазови краја 20. и почетка 21. века*, Београд 2009.

² *Удружење за друштвену историју* је упознало српску научну јавност са једним од његових бројних радова: Ајрапетов О., *Генерали, либерали и предузетници: рад за фронт и за револуцију: (1907–1917)*, Београд, 2005. Руској научној јавности је најпознатији његов волуминозан (50 табака) генерални преглед спољне политике Руске империје, који комбинује синтезу и истраживачки рад: О. Ајрапетов, *Внешняя политика Российской империи (1801–1914)*, Москва, 2005.

³ *Величие и язвы Российской империи: Международный научный сборник к 50-летию О. Р. Айрапетова*, Составитель В. Б. Каширин, Москва: Регнум, 2012, стр. 768.

универзитета „Ломоносов“ (Г. Ф. Матвејев, Ј. А. Борисјонок, Ф. А. Гајда, М. М. Шевченко), Института славјановеденија РАН (А. Л. Шемјакин, А. В. Ганин, В. Б. Каширин), Државног историјског музеја (В. М. Безотосни), Института руске историје РАН (Г. Н. Бибииков), Московске архитектонске академије (А. А. Смирнов) и други историчари из Москве (П. А. Симонс), Санкт-Петербурга (А. С. Пученков) и Уфе (Р. Н. Рахимов). Издавач „Руског зборника“ и других научних пројеката из исте историјске издавачке едиције, др М. Колеров, такође је објавио један научни рад као прилог за монографију свог колеге и пријатеља.

На први поглед већина радова (14) је посвећена војној историји – од Седмогодишњег рата, до историје Првог светског рата и Грађанског рата у Русији, нешто мање политичкој историји (7), и само неколико (4) историји етничких мањина на периферији Руске империје (Белоруса, Украјинаца, Немаца и Летонаца, Башкира и Калмика). Ипак, скоро свака од наведених тема крије у себи потенцијал за даљу научну обраду и нове приступе друштвеној историји, попут социјалног аспекта, микробиографије, историје мањина и историје свакодневице. Фактички, зборник представља инспиративан прилог методологији друштвене историје за проучавање политичких тема. Многе теме које су у зборнику отворене инспиришу на даља промишљања и испитивања, као што је тема побољшања животног стандарда и одмора у руској војсци после победе над Наполеоном 1814/1815; друштвени статус и репутација припадника жандармерије у руској унутрашњости 1830-их; питање деградације друштвеног морала и борба за његово побољшање у руској војсци током Првог светског рата; проблем деинтелектуализације команданата Црвене армије током 1920-их и почетком 1930-их година.

С друге стране, без обзира на различитост земаља из којих су аутори прилагали своје радове, порекло аутора, њихових тема и институција из којих долазе, у зборнику је приметан и један упадљив дисбаланс – потпуно одсуство радова историчарки. То је поготово необично с обзиром на велико поштовање које Олег Ајрапетов има према својој покојној менторки, једном од водећих стручњака руске историјске науке у области Руске спољне политике и Источног питања у XIX веку – проф. др Н. Кињапиној. Да ли је разлог томе војноисторијски тематски садржај зборника, тешко је рећи. У свим осталим димензијама зборник представља веома добро избалансиран и нијансиран комплекс радова, који показује вештину у приступу најразличитијим темама и који је заснован на модерној, савременој методологији.

Видљив је и добар рад уредника и приређивача зборника, његовог илустратора и издавача који су, као и увек, у издавачкој кући *Регнум* остали на завидној академској висини. Ту чињеницу употпуњује још један необичан и савремен гест издавачке куће *Регнум* – зборник је доступан и без регистрације на сајту издавача – <http://www.iarex.ru/books/page1.html>.